

Dr. sc. Zdenko Braičić

Viši asistent

Odsjek za učiteljske studije

Učiteljski fakultet Zagreb

Sveučilište u Zagrebu

E-mail: zbraicic@vusp.hr

INDUSTRIJSKE TVRTKE U PROSTORNO- -EKONOMSKOJ STRUKTURI BANOVINE/BANIJE

UDK / UDC: 338.45(497.528.3)

JEL klasifikacija / JEL classification: L60, O14

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 16. rujna 2011. / September 16, 2011

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 6. prosinca 2011. / December 6, 2011

Sažetak

Rad sadrži prikaz tvrtki u prerađivačkoj industriji u prostorno-ekonomskoj strukturi Banovine (Banije), tradicionalno nerazvijene regije u južnom dijelu Sisačko-moslavačke županije. Naglasak je na prostornom rasporedu i granskoj strukturi industrije, veličini tvrtki te broju zaposlenih, a rađene su i usporedbe s industrijskom strukturom sjevernog, razvijenijeg dijela županijskog prostora (sisačka Posavina, Moslavina). Zaključuje se da je u Banovini industrija koncentrirana u pojedinim starim općinskim središtima (Petrinja, Glina, Hrvatska Kostajnica) te da prevladavaju grane zasnovane na jeftinim vlastitim sirovinama (drvena, prehrambena). Iako u prostornoj strukturi dominiraju male tvrtke, često na razini obiteljskog poduzetništva, gotovo je polovina industrijskih radnika zaposlena u jednoj velikoj tvrtki (Gavrilović d.o.o.). Na kraju rada nalazi se kraći prikaz značajnijih industrijskih kapaciteta po pojedinim upravnim gradovima i općinama.

Ključne riječi: Banovina, prerađivačka industrija, granska struktura industrije, veličina tvrtki, industrijska zaposlenost.

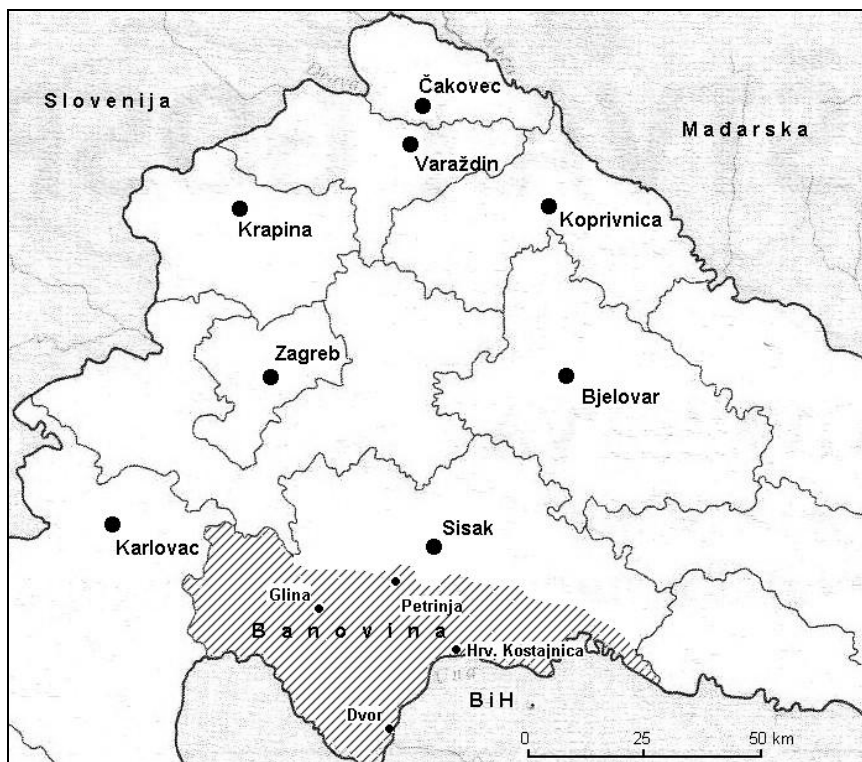
1. UVOD

Banovina (Banija) je tradicionalno nerazvijena hrvatska regija koja zahvaća južni dio Sisačko-moslavačke županije, a dijelom je i granični kraj prema Bosni i Hercegovini. Iako je Banovina jedna od prepoznatljivih geografskih cjelina u središnjoj Hrvatskoj, ona ne predstavlja zasebnu ekonomsku regiju. Zbog jakih se veza sa Siskom eventualno može govoriti o sisačko-banijskoj regiji u okviru zagrebačke makroregije. Prema suvremenoj upravno-teritorijalnoj podjeli Banovina zauzima površinu od 2.653,7 km², odnosno 59,4% površine Sisačko-moslavačke županije na kojoj su 2001. živjela 64.412 stanovnika ili

34,7% stanovnika županijskog prostora.¹ Istraživano područje čine tri upravna grada (Glina, Hrvatska Kostajnica i Petrinja) i osam općina (Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Jasenovac, Majur, Sunja i Topusko) (slika 1.).

Društveno-gospodarsko nazadovanje Banovine za ostalim, razvijenijim hrvatskim krajevima uočeno je vrlo rano, već u 19. stoljeću kada je bila dijelom Vojne krajine. Podatci prvog sveobuhvatnog popisa stanovništva iz 1857. godine daju nam uvid u njegovu ekonomsku strukturu. Banovina je imala izrazito nepovoljnu strukturu nepoljoprivrednih djelatnosti obilježenu gotovo potpunim izostankom prerađivačke ekonomije. Usporedba podataka za civilnu Hrvatsku i Banovinu (Bansku krajinu) navodi na zaključke o izuzetno malom broju radnika u obrtu, industriji i trgovini u Banovini te njezinoj ispodprosječnoj razvijenosti. Dok su u civilnom dijelu Hrvatske obrtnici i tvorničari činili 1,29% ukupne populacije, u Banovini ih je bilo 0,59%, odnosno upola manje (Valentić, 1981.). Iako su sjedinjenjem Banovine (kao dijela Vojne krajine) s Hrvatskom 1881. godine stvoreni preduvjeti za njezin svekoliki društveno-gospodarski razvoj, to se nije dogodilo. Industrijalizacija prodire tek u desetljećima iza Drugoga svjetskog rata kada su kroz proces njezine decentralizacije ondje podignuti manji i nedovoljno perspektivni pogoni. Primjerice, u sastavu *Željezare Sisak* djelovali su proizvodni pogoni u Dvoru (dorada cijevi za hidrauliku), Glini (pogon proizvodnje opreme dijelova i pribora), Hrvatskoj Dubici (strojna obrada) i Topuskom (proizvodnja istegnutih metala i ograda). U tom je razdoblju izdvajanje nedovoljno razvijenih krajeva u nas dobilo svoje zakonodavne osnove. Tadašnje su općine Dvor, Glina, Vrginmost (Gvozd) i Hrvatska Kostajnica označene kao područja koja zaostaju u razvoju (Bogunović, 1985.).

¹ Prema prvim (preliminarnim) rezultatima popisa stanovništva 2011. godine u Banovini živi 61.292 stanovnika, odnosno 35,4% stanovnika Sisačko-moslavačke županije (<http://www.dzs.hr/> 2. rujna 2011.)

Slika 1. Položaj Banovine u središnjoj Hrvatskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji

Noviji su problemi ovog kraja odraz ratnih zbivanja iz nedavne prošlosti² i tržišnog prilagođavanja gospodarstva. Budući da je u tijeku Domovinskog rata Banovina bila okupirana, to je područje po oslobođenju uključeno u područja posebne državne skrbi.³ Iako su ratne štete dijelom uklonjene (prvenstveno na stambenim objektima), gospodarski objekti uglavnom nisu obnavljani niti su izgrađeni novi (Čavrak, 2004.).

² Sveukupna je ratna šteta u Banovini procijenjena na 2,4 milijardi DEM. U *Završnom izvješću o ratnim štetama u Sisačko-moslavačkoj županiji* (1999.) dan je pregled ratnih šteta za značajnije gospodarske subjekte ovog prostora. Među industrijskih subjektima najveća je šteta utvrđena na pogonima Gavrilovića u Petrinji, i to u iznosu od 38,2 milijuna DEM, slijedi poduzeće Pounje iz Hrvatske Kostajnice s 10,8 milijuna DEM ratnih šteta, Finel Petrinja s 9,7 milijuna DEM, Slavija IGM Petrinja 4,7 milijuna DEM, IPD Majur 4,6 milijuna DEM, Željezara Sisak – pogon TIM Topusko 2,4 milijuna DEM, Željezara Sisak – pogon Glina 2,4 milijuna DEM, itd.

³ Područja posebne državne skrbi institucionalizirana su 1996. godine, a prema Zakonu o područjima posebne državne skrbi (2003.) gradovi i općine Banovine svrstani su u dvije skupine. Prvoj skupini područja posebne državne skrbi pripali su gradovi i općine uz državnu granicu: Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Hrvatska Kostajnica, Jasenovac, Majur i Topusko, dok su drugoj skupini pripala područja udaljenija od državne granice: Glina, Petrinja i Sunja.

Granska struktura industrije uglavnom je naslijeđena iz dosadašnjeg razvoja kada je podignuta laka, odnosno potrošačka industrija. Naslijeđene su male tvrtke, nisko akumulativne i nezaokruženih vlastitih kapaciteta, poznate i po niskim osobnim dohotcima. Radi se o industrijskih granama jeftine radne snage (radnointenzivna industrija) ili industrijama koje se temelje na jeftinim vlastitim sirovinama (prehrambena, drvna, tekstilna).

1.2. Osvrt na dosadašnja istraživanja

Prostor je istraživanja u dosadašnjoj literaturi nedovoljno obrađen. Od autora ekonomske struke koji obrađuju društveno-gospodarske prilike Banovine najpotpuniji je prikaz dao B. Šegota (1972.). U svojoj je disertaciji na osnovi monografskog prikaza Banovine postavio osnovne pravce i koncepciju društveno-gospodarskog razvoja ovog kraja za razdoblje do 1980. godine. Industrijski je sektor promatrao po pojedinim granama pri čemu je u osnovne pravce razvoja Banovine ubrojio tekstilnu, drvnu i prehrambenu industriju. Ostale industrijske grane, kao što su industrija građevinskog materijala, grafička industrija i rudarstvo (ekstraktivna industrija), ne predstavljaju osnovne pravce razvoja, već mogu imati samo dopunski karakter u razvoju. Od novijih ekonomskih prikaza ovog kraja ističu se radovi V. Čavraka (2002., 2005.) u kojima donosi povijesni pregled razvoja gospodarstva Sisačko-moslavačke županije kako bi se utvrdile spoznaje korisne za formuliranje strategije razvoja u funkciji budućeg gospodarskog razvitka. O aktualnom stanju poduzetništva raspravlja na primjeru grada Petrinje, sugerirajući neke od ciljeva gospodarskog razvoja.

M. Ilić i D. Orešić (2000.) pišu o suvremenim razvojnim problemima Banovine s ekonomsko-geografskog aspekta. S obzirom na dostupnost podataka najviše pozornosti posvećuju demografskim problemima. U skladu s tim gospodarsku strukturu kraja razmatraju putem strukture stanovništva prema aktivnosti i prema izvoru prihoda. Istu problematiku obrađuje i geograf M. Matas (2004.). Govori o zamiranju gospodarskih aktivnosti s posebnim naglaskom na ratarsku i stočarsku proizvodnju, na industrijske grane bazirane na lokalnim izvorima te prometnu infrastrukturu koja je istodobno uzrok i posljedica negativnih gospodarskih trendova. Z. Braičić i suradnici (2009.) raspravljaju o utjecaju gospodarske tranzicije i rata na neke aspekte prostorno-ekonomskih promjena u sisačkoj regiji, pa tako i u prostoru Banovine.

1.3. Cilj i metoda

Cilj je ovog rada prikazati industriju u prostorno-ekonomskoj strukturi Banijske regije novijeg razdoblja, s naglaskom na prostorni raspored industrijskih tvrtki, njihovu veličinu, gransku strukturu i broj zaposlenih.⁴ Rađene su i

⁴ U ovom je radu pojam „industrijska tvrtka“ uzet kao sinonim za tvrtke u djelatnosti D – prerađivačka industrija (prema NKD-u 2002.).

usporedbe s industrijom u cijeloj Sisačko-moslavačkoj županiji, čiji je sjeverni dio (sisačka Posavina i dio Moslavine) tradicionalno razvijeniji. Pretpostavka je da postoje znatne razlike u strukturi industrije Banovine u odnosu na cijelu županiju.

Podatci o broju, granskoj strukturi i veličini tvrtki (aktivnih pravnih osoba) te broju zaposlenih preuzeti su iz *Informacija o osnovnim financijskim rezultatima poduzetnika* (FINA) za 2000. i 2005. godinu.⁵ Prikupljeni su podatci obrađeni, usustavljeni i prikazani tablično ili grafički.

2. TVRTKE U PRERAĐIVAČKOJ INDUSTRIJI

Prostorna je analiza aktivnih gospodarskih subjekata ukazala na njihov razmjestaj u prostoru Banovine, ali i na razlike u pogledu njihove veličine, vrste djelatnosti koju obavljaju, broj djelatnika koji zapošljavaju i dr. Iako Banovina zauzima gotovo jednu trećinu površine Sisačko-moslavačke županije i u njoj živi više od jedne trećine stanovnika, na njezinom je teritoriju sjedište imala tek svaka peta tvrtka registrirana u županiji 2005. godine. Ipak, valja istaknuti da je u razdoblju od 2000. do 2005. broj tvrtki (aktivnih poduzetnika) u Banovini uvećan za 58,2%, što je više nego na razini županije gdje je porast iznosio 25,3%. Takav je porast karakterističan za područja koja su u Domovinskom ratu bila privremeno okupirana i čije je gospodarsko oživljavanje započelo nakon vojnoredarstvene akcije „Oluja“. Dakle, broj novoosnovanih tvrtki znatnije raste u razdoblju iza 1995., a naročito iza 2000. godine.

Prostorni je raspored gospodarskih subjekata na ovom području izrazito neravnomjeran. Prosjek Banovini uvelike podiže grad Petrinja na čijem je teritoriju 2005. godine sjedište imala polovina tvrtki ovog prostora. Promatramo li Banovinu bez petrinjskog kraja dobivamo površinu od 2.276 km² (51% površine županije) s 40.999 stanovnika (22%) i 136 aktivnih tvrtki (11% tvrtki u županiji). Najmanje je registriranih tvrtki u tzv. novoosnovanim općinama koje nisu uspjele pokrenuti gospodarstvo na svom području i zaposliti stanovništvo: Majur, Donji Kukuruzari, Jasenovac i Hrvatska Dubica (tablica 1.).

⁵ Valja napomenuti da se u statistici Fine teritorijalna pripadnost tvrtke određuje prema mjestu gdje se vodi njezin temeljni račun. Podatci prezentirani u ovom radu odnose se tako na aktivne tvrtke (pravne osobe) sa sjedištem na području Banovine (i Sisačko-moslavačke županije) koje su preko Fine iskazale svoju gospodarsku aktivnost (imale promet na žiro-računu).

Tablica 1.

Tvrtke prema glavnim gospodarskim djelatnostima u gradovima i općinama Banovine 2000. i 2005. godine

Grad/ općina	Broj tvrtki									
	2000.					2005.				
	Ukupno	Prerađivačka industrija	Trgovina	Gradevinarstvo	Poslovanje nekretninama	Ukupno	Prerađivačka industrija	Trgovina	Gradevinarstvo	Poslovanje nekretninama
Donji Kukuruzari	3	1	1	-	-	5	1	1	-	-
Dvor	7	1	2	1	2	20	3	8	1	2
Glina	11	4	4	-	-	29	12	7	3	1
Gvozd	5	2	2	-	-	12	3	4	-	-
Hrvatska Dubica	2	-	1	-	-	8	-	2	2	-
Hrvatska Kostajnica	20	8	3	1	3	23	11	5	-	3
Jasenovac	4	1	1	-	1	7	1	1	1	2
Majur	2	2	-	-	-	4	2	2	-	-
Petrinja	81	17	29	7	6	114	21	39	8	10
Sunja	17	4	9	1	1	17	4	8	1	-
Topusko	6	2	3	-	-	11	5	3	-	-
Banovina	158	42	55	10	13	250	63	80	16	18
Sisačko- moslavačka županija	950	171	413	84	112	1190	220	455	110	151

Izvor: Informacija o osnovnim financijskim rezultatima poduzetnika, FINA, 2000., 2005. Obrada: HGK-ŽK Sisak i autor.

U strukturi djelatnosti po broju tvrtki dominira trgovina s 80 registriranih tvrtki (32,0%), zatim slijedi prerađivačka industrija sa 63 tvrtke (25,2%),

poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge s 18 tvrtki (7,2%) i građevinarstvo sa 16 tvrtki (6,4%). U Banovini je, dakle, svaka četvrta tvrtka registrirana u djelatnosti prerađivačke industrije, što je više nego u cijeloj Sisačko-moslavačkoj županiji gdje istu djelatnost obavlja približno svaka peta tvrtka. To nam, dakako, ne govori o postojanju jačih industrijskih središta u prostoru Banovine, već o izrazito nerazvijenom uslužnom (neindustrijskom) sektoru, poput trgovine i dr. Postojeći su industrijski subjekti ovog prostora uglavnom mali, a glavna su industrijska središta ipak u dijelu županije sjeverno od Banovine (Sisak, Kutina). Većina je industrijskih tvrtki u Banovini smještena u starim općinskim središtima – Petrinji, Glini i Hrvatskoj Kostajnici.

2.1. Veličina tvrtki

Sveukupno gledajući, u Banovini, kao uostalom i u Sisačko-moslavačkoj županiji i Republici Hrvatskoj, prevladavaju male tvrtke koje su 2005. godine činile 94,8% ukupnog broja. Dominacija je malih tvrtki ipak izraženija u skupini neindustrijskih (ostalih) djelatnosti, nego u prerađivačkoj industriji u kojoj su male tvrtke zastupljene s udjelom od 88,9%. Dakle, dok među malim tvrtkama prevladavaju neindustrijske tvrtke, tj. niti svaka četvrta nije industrijska (23,6%), u svakoj se drugoj tvrtki srednje veličine (50,0%) obavlja djelatnost prerađivačke industrije (tablica 2.). Ukupno je pet industrijskih tvrtki svrstano u kategoriju srednje velikih: jedna je registrirana u djelatnosti proizvodnje metala i proizvoda od metala (Dalekovid TIM d.d., Topusko), druga je vezana uz djelatnost proizvodnje tekstila i tekstilnih proizvoda (Pounje d.d., Hrvatska Kostajnica), treća uz područje drvene industrije (PPS Majur d.o.o., Majur), dok su preostale dvije tvrtke registrirane u djelatnosti proizvodnje ostalih nemetalnih mineralnih sirovina (ciglane u Petrinji i Blatuši pokraj Topuskog). Iste su godine u Banovini djelovale i tri velike tvrtke od čega dvije (66,7%) industrijskog karaktera. Obje su velike industrijske tvrtke (Gavrilović d.o.o., Petrinja i Vivera d.o.o., Glina) bile registrirane u djelatnosti proizvodnje hrane i pića. Valja još istaknuti da je u razdoblju od 2000. do 2005. broj malih industrijskih tvrtki povećan za 55,6%, srednjih za 25,0%, dok se broj velikih tvrtki nije mijenjao (tablica 3.).

Tablica 2.

Broj industrijskih i ostalih tvrtki prema veličini u Banovini 2005. godine

Djelatnost	Broj tvrtki							
	ukupno		male		srednje		velike	
	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%
Prerađivačka industrija	63	25,2	56	23,6	5	50,0	2	66,7
Ostalo	187	74,8	181	76,4	5	50,0	1	33,3
Svega	250	100,0	237	100,0	10	100,0	3	100,0

Izvor: *ibid.*, tablica 1.

Unatoč tome što brojčano prevladavaju male tvrtke, glavina je industrijskih radnika zaposlena u velikim tvrtkama, prvenstveno u mesnoj industriji Gavrilović d.o.o. na koju otpada 40% radnih mjesta (2005.) u industriji Banovine. Iste je godine u svim industrijskim tvrtkama Banovine bilo zaposleno 1.532 radnika od čega u velikim tvrtkama 47,9%, srednjim 29,8% i malim 22,3%. U odnosu na Banovinu, u cijeloj je Sisačko-moslavačkoj županiji čak 73,2% industrijskih radnika zaposleno u velikim tvrtkama pa su one značajniji element u prostorno-ekonomskoj strukturi sjevernog dijela županije.

Tablica 3.

Industrijske tvrtke prema veličini u gradovima i općinama Banovine 2000. i 2005. godine

Grad/općina	Broj industrijskih tvrtki							
	2000.				2005.			
	Ukupno	Male	Srednje	Velike	Ukupno	Male	Srednje	Velike
Donji Kukuruzari	1	1	-	-	1	1	-	-
Dvor	1	1	-	-	3	3	-	-
Glina	4	3	-	1	12	11	-	1
Gvozd	2	2	-	-	3	3	-	-
Hrvatska Dubica	-	-	-	-	-	-	-	-
Hrv. Kostajnica	8	7	1	-	11	10	1	-
Jasenovac	1	1	-	-	1	1	-	-
Majur	2	1	1	-	2	1	1	-
Petrinja	17	15	1	1	21	19	1	1
Sunja	4	4	-	-	4	4	-	-
Topusko	2	1	1	-	5	3	2	-
Banovina	42	36	4	2	63	56	5	2
Sisačko-moslavačka županija	171	149	13	9	220	196	14	10

Izvor: *ibid.*, tablica 1.

U skladu s porastom broja malih tvrtki koji je zabilježen između 2000. i 2005. godine i ukupan je broj zaposlenih u njima povećan (s 286 radnika na 341).

S druge strane, broj zaposlenih u srednjim tvrtkama stagnira tijekom istog razdoblja, dok je zaposlenost u velikim tvrtkama smanjena (tablica 4.).

Prosječna je zaposlenost po industrijskoj tvrtki (2005.) u Banovini (24 radnika) manja nego u Sisačko-moslavačkoj županiji (47 radnika).⁶ U malim je industrijskim tvrtkama Banovine bilo prosječno zaposleno 6 radnika, u srednjim 91, i velikim 367. Budući da je prosječan broj zaposlenih u okviru malih industrijskih poduzeća u razdoblju od 2000. do 2005. smanjen s približno 8 na 6 radnika, u istom se razdoblju nije dogodilo okrupnjavanje tvrtki koje je uočeno na državnoj razini (Škrtić i Mikić, 2006.). Ovakva struktura broja zaposlenih u tvrtkama ukazuje da među malim tvrtkama dominira obiteljsko poduzetništvo (Čavrak, 2005.), odnosno da izostaju korporativno poduzetništvo i zajednički projekti, što je svojstveno sredinama u kojima izostaju poduzetnička klima i poduzetnička komunikacija (Čavrak, 2004.). Usporedbe radi, u malim je industrijskim tvrtkama Sisačko-moslavačke županije bilo prosječno zaposleno 7 radnika, u srednjim 102, i velikim 756.

⁶ Prosječna tvrtka u Banovini zapošljava 13 radnika i osjetno je manja od prosječne industrijske tvrtke koja zapošljava 24 radnika.

Tablica 4.

Zaposlenost u industrijskim tvrtkama prema veličini u gradovima i općinama Banovine 2005. godine

Grad/ općina	Broj zaposlenih							
	2000.				2005.			
	Ukupno	Male	Srednje	Velike	Ukupno	Male	Srednje	Velike
Donji Kukuruzari	42	42	-	-	12	12	-	-
Dvor	2	2	-	-	29	29	-	-
Glina	323	49	-	274	181	86	-	95
Gvozd	10	10	-	-	4	4	-	-
Hrvatska Dubica	-	-	-	-	-	-	-	-
Hrv. Kostajnica	163	25	138	-	153	13	140	-
Jasenovac	3	3	-	-	2	2	-	-
Majur	88	3	85	-	57	4	53	-
Petrinja	961	129	84	748	844	138	67	639
Sunja	18	18	-	-	46	46	-	-
Topusko	149	5	144	-	204	7	197	-
Banovina	1.759	286	451	1.022	1.532	341	457	734
Sisačko-moslavačka županija	12.269	1.037	1.448	9.784	10.332	1.337	1.433	7.562

Izvor: *ibid.*, tablica 1.

2.2. Granska struktura industrije

U prostornoj strukturi Sisačko-moslavačke županije postoje izvjesne razlike u pogledu granske strukture industrije. Na jednoj strani nalaze se veliki industrijski centri prepoznatljivi po baznoj (teškoj) industriji (i njezinim ostacima), prije svega Sisak i Kutina, dok su na drugoj strani manji centri u kojima dominiraju grane lake, potrošačke industrije. Granska struktura industrije bitno se razlikuje ovisno o tome promatra li se prema broju tvrtki ili prema broju zaposlenih u pojedinim granama prerađivačke industrije.

U prilog tezi o nepovoljnoj granskoj strukturi industrije Banovine ide podatak da je od 63 industrijske tvrtke, koliko ih je 2005. godine ondje imalo sjedište, 21 tvrtka bila registrirana u djelatnosti drvne industrije (doduše s malim

brojem zaposlenika). Dok se u Banovini svaka treća tvrtka bavi preradom drva ili proizvoda od drva, u ostatku Sisačko-moslavačke županije istu djelatnost obavlja tek svaka 6 ili 7 tvrtka. Nadalje, u Sisačko-moslavačkoj županiji djeluju 34 tvrtke koje se bave proizvodnjom metala i proizvoda od metala, ali su u Banovni svega 3. Osim toga, u Banovini nema niti jednog predstavnika kemijske industrije, kao ni tvrtki registriranih u djelatnosti proizvodnje električne i optičke opreme. U ostatku je županije 8 predstavnika kemijske industrije, dok je 13 tvrtki registrirano u djelatnosti proizvodnje električne i optičke opreme (uglavnom na području grada Kutine) (tablica 5.).

Tablica 5.

Industrijske tvrtke prema granama prerađivačke industrije u Banovini i Sisačko-moslavačkoj županiji 2005. godine

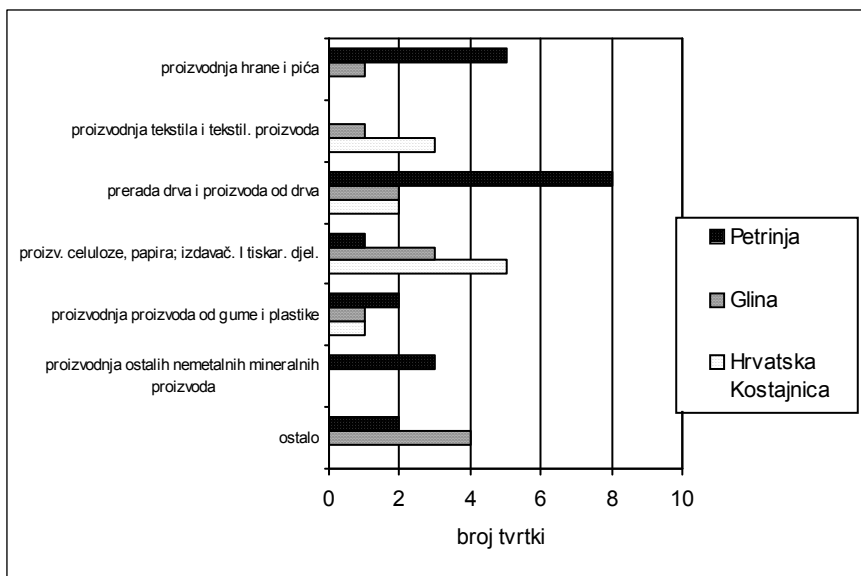
Grana prerađivačke industrije	Broj tvrtki			
	Banovina		Sisačko-moslavačka županija	
	aps.	%	aps.	%
Proizvodnja hrane i pića	6	9,5	23	10,5
Proizvodnja tekstila i tekstilnih proizvoda	5	7,9	17	7,7
Prerada drva i proizvoda od drva	21	33,3	44	20,0
Proizv. celuloze, papira; izdavač. i tiskar. djel.	9	14,3	22	10,0
Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	-	-	8	3,6
Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	6	9,5	16	7,3
Proizvodnja nemetalnih mineralnih proizvoda	5	7,9	12	5,5
Proizvodnja metala i proizvoda od metala	3	4,8	34	15,5
Proizvodnja električne i optičke opreme	-	-	13	5,9
Proizvodnja namještaja	6	9,5	20	9,1
Ostalo	2	3,2	11	5,0
Ukupno	63	100,0	220	100,0

Izvor: *ibid.*, tablica 1.

Dok je prema broju aktivnih tvrtki drvna industrija dominantna grana prerađivačke industrije u Banovini, prema broju zaposlenih u tvrtkama najzastupljenija je grana prerađivačke industrije prehrambena industrija (na nju

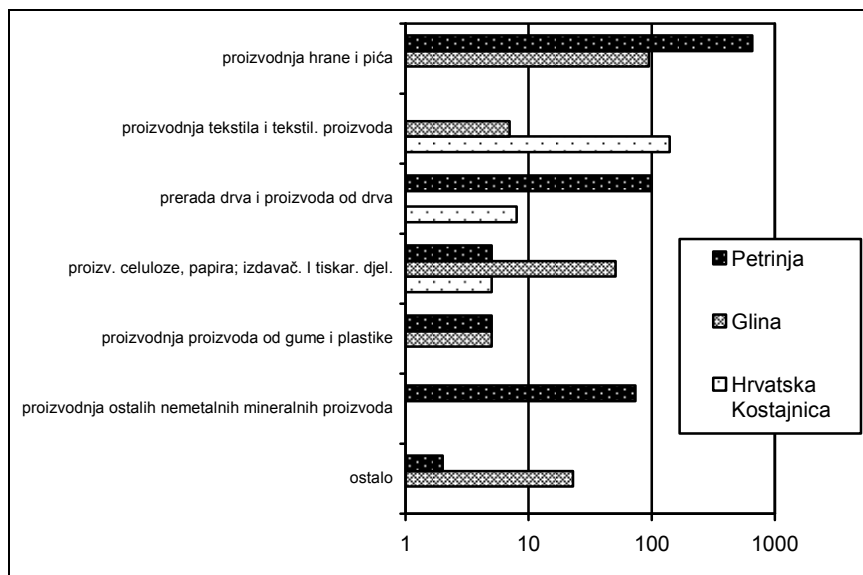
otpada 49,2 % zaposlenih u industriji i 9,5% industrijskih tvrtki), a slijede je drvena industrija (15,2% zaposlenih; 33,3% tvrtki) i tekstilna industrija (9,7% zaposlenih; 7,9% tvrtki). Prevlast prehrambene industrije posljedica je većeg broja zaposlenih u petrinjskoj tvornici Gavrilović d.o.o.

Granska struktura industrije detaljnije je obrađena na primjeru triju starih općinskih centara, Petrinje, Gline i Hrvatske Kostajnice, na čijim su upravnim gradskim područjima sjedišta dviju trećina industrijskih tvrtki u Banovini (slika 2. i 3.). Dvor i Gvozd, također stari općinski centri, nisu na svom teritoriju razvili značajniju industrijsku djelatnost, a isto je i s novim općinskim centrima. Iz usporedne analize dvaju priloženih grafičkih prikaza proizlazi da je, primjerice, u gradu Petrinji čak 8 tvrtki u djelatnosti drvne industrije (38,1% svih industrijskih tvrtki), ali da je u njima ukupno zaposleno svega 99 radnika (11,7% ukupno zaposlenih u industriji). U prehrambenoj je industriji 5 tvrtki ili 23,8% svih industrijskih tvrtki koje zapošljavaju 659 radnika ili 78,1% ukupno zaposlenih u industriji (većina radi u jednom gospodarskom subjeku). U Hrvatskoj Kostajnici registrirano je ukupno 11 industrijskih tvrtki koje zapošljavaju 153 radnika. Tekstilna industrija predstavljena je s tri tvrtke u kojima je zaposleno 140 radnika, odnosno preko 90% svih zaposlenih u kostajničkoj industriji (uglavnom u tvrtki Pounje d.d.).

Izvor: *ibid.*, tablica 1.

Slika 2. Broj tvrtki po granama prerađivačke industrije u gradovima Banovine 2005. godine

Izvor: *ibid.*, tablica 1.

Slika 3. Zaposlenost u tvrtkama po granama prerađivačke industrije u gradovima Banovine 2005. godine

2.3. Pregled značajnijih industrijskih kapaciteta po gradovima i općinama

Nakon analize granske strukture industrije osvrnut ćemo se i dati kraći prikaz značajnijih tvrtki u prerađivačkoj industriji po pojedinim gradovima i općinama Banovine.

Najznačajniji je gospodarski subjekt petrinjskog kraja i cijele banijske regije tvrtka Gavrilović d.o.o. (djelatnost: proizvodnja hrane, pića i duhanskih proizvoda) koja je 2005. godine zapošljavala 639 radnika. Tvrtka nastavlja djelatnost prijeratne RO Mesna industrija koja je bila okosnica SOUR-a Gavrilović. Koncem 1990. godine u petrinjskoj je mesnoj industriji bilo zaposleno 2.503 radnika, dok je SOUR Gavrilović zapošljavao ukupno preko 5.800 radnika.⁷ Tvrtka srednje veličine IGM-Ciglana d.o.o. (djelatnost: proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda) drugi je važniji industrijski subjekt grada Petrinje sa 67 zaposlenih radnika. Tvrtka nastavlja desetljećima dugu tradiciju proizvodnje cigle iz gline s lokalnih gliništa. Od osam drvnoindustrijskih tvrtki u gradu Petrinji glavni je nositelj tvornica furnira

⁷ Izvještaj o poslovanju složenog poduzeća Gavrilović za 1990. godinu, Petrinja, 1991.

Solidum Žužić-Finel d.o.o. (djelatnost: prerada drva i proizvoda od drva). Ova se djelatnost na istoj lokaciji odvija od 60-ih godina 20. stoljeća kada je preseljena iz Siska. Tvornica namještaja, podignuta 1981. godine pokraj tvornice furnira, uništena je u posljednjem ratu i nije obnavljana.

U gradu Glini djeluje tek jedna značajnija tvrtka u prerađivačkoj industriji, Vivera d.o.o., koja zapošljava 95 radnika (2005.). Tvrtka se bavi proizvodnjom dječje hrane i nastavak je djelatnosti ranijeg pogona zagrebačke Plive (RJ Glina). Prije početka Domovinskog rata najvažniji je gospodarski punkt glinskog kraja bila Pamučna predionica Glina osnovana 1959. godine (1990. g. zapošljavala je preko 1.400 radnika). Iako se nakon oslobođenja Gline proizvodnja nastojala obnoviti, okončanjem je stečajnog postupka ovaj gospodarski subjekt likvidiran.⁸ Od ostalih ugašenih industrijskih subjekata spomenimo Pilanu DIP Glina te dislocirani pogon sisačke željezare. U prostorima nekadašnjih pogona Željezare Sisak danas se nalazi Poduzetnička zona Željezara (osnovana 2005.), predviđena za obavljanje metaloprerađivačke i sličnih proizvodnih djelatnosti.⁹

Najznačajniji je industrijski subjekt u hrvatskom Pounju (istočni dio Banovine) tvrtka srednje veličine Pounje d.d. sa sjedištem u Hrvatskoj Kostajnici. Tvrtka se bavi proizvodnjom rublja, zapošljava 140 radnika, a utemeljena je još 1958. godine. Prije rata djelovala su u Hrvatskoj Kostajnici još dva važnija industrijska subjekta: grafičko poduzeće Nina Maraković i tvornica obuće Una (OOUR Proizvodnja dječje obuće u sastavu RO Tvornica dječje obuće Zagreb).¹⁰ Na prostoru navedenih triju poduzeća osnovana je Poduzetnička zona Poljice (2007.) koja bi trebala pridonijeti razvoju malog i srednjeg poduzetništva.

Pokraj Hrvatske Kostajnice, u Općini Majur, još je jedna srednje velika tvrtka s 53 radnika – PPS Majur d.o.o. (djelatnost: prerada drva i proizvoda od drva). Tvrtka je nastala privatizacijom nekadašnjeg društvenog poduzeća te nastavlja gotovo stoljetnu tradiciju drvne industrije na istočnim obroncima Zrinske gore.

Budući da su 2005. godine u Općini Dvor djelovale svega tri tvrtke u prerađivačkoj industriji, ukupno zapošljavajući 29 radnika, možemo konstatirati kako je ta djelatnost u ovom dijelu Banovine gotovo posve zamrla. Iako je 1992. godine osnovana tvrtka Groling d.o.o. koja je trebala biti nastavak djelatnosti nekadašnjeg pogona Željezare Sisak, nakon niza neuspjelih pokušaja obnove proizvodnje subjekt je ugašen 2006. godine. Te je godine na prostoru pogona željezare osnovana Poduzetnička zona Vanići, ali još uvijek bez aktivnih

⁸ Strateški plan gospodarskog razvoja grada Gline, Glina, 2006.

⁹ Plan razvoja poduzetničkih zona na području Sisačko-moslavačke županije za razdoblje od 2010. do 2014. godine (online). Dostupno na: <http://www.smz.hr/site/images/stories/gospodarstvo/podzone.pdf> (15. lipnja 2011.)

¹⁰ Izvješće o obavljenoj reviziji pretvorbe i privatizacije: Una, Tvornica obuće Kostajnica, Karlovac (2004.) (online). Dostupno na: <http://www.revizija.hr/izvjesca/2007/revizije-pretvorbe-i-privatizacije/797-una-tvornica-obuce-kostajnica-kostajnica.pdf> (23. lipnja 2011.)

poduzetnika. Okončanjem dugogodišnjeg stečajnog postupka s radom je prestalo i staro drvnoindustrijsko poduzeće IPD Šamarica Dvor. Iako je s dosta ambicija 2004. godine otvorena obnovljena tvornica keramičkih pločica u Rujevcu, pogona u sastavu Keramičke industrije Orahovica, ubrzo je i za ovu tvrtku pokrenut stečajni postupak koji je u tijeku. Spomenimo i to da je prije rata u selu Divuša pokraj Dvora svoj pogon imala kostajnička tvornica Pounje (RJ Divuša). U gotovo 20 godina zapuštenom objektu u Divuši proizvodnja je pokrenuta 2008. godine kada je isti kupila tvrtka Nord produkt d.o.o. No, riječ je o maloj tvrtki usmjerenoj na proizvodnju opreme za kupaonice.

Na dodiru dviju povijesnih regija, Banovine i Korduna, smještene su općine Gvozd i Topusko. Upravo je Općina Gvozd, uz dvorsku općinu, najslabije razvijen kraj banijske regije. U njoj su 2005. formalno djelovale tri industrijske tvrtke, ali gotovo bez zaposlenika. U godinama koje su uslijedile ondje je ipak pokrenuto nekoliko manjih tvrtki u prerađivačkoj industriji, i to: Euroamb d.o.o. (sastavljanje ambulantičkih vozila) te Morganti d.o.o. (izrada namještaja). U prošlosti je bila razvijena drvena i tekstilna industrija. Prije rata djelovala je u Gvozdu tvornica tekstilnih proizvoda u sastavu društvenog poduzeća Velebit, Karlovac.¹¹

Od ukupno 5 tvrtki u prerađivačkoj industriji u Općini Topusko, dvije su kategorizirane kao tvrtke srednje veličine: Dalekovod TIM – Tvornica istegnutih metala d.d. (djelatnost: proizvodnja metala i proizvoda od metala) i Ciglana Blatuša d.o.o. (djelatnost: proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda). Prva tvrtka posluje od 1961. godine i nastavlja djelatnost bivšeg dislociranog pogona sisačke željezare. Ona je danas samostalna tvrtka u okviru Dalekovod grupe te zapošljava 132 radnika (prije rata u pogonu željezare bilo je zaposleno oko 500 radnika). Ovo je jedini pogon bivše željezare na području Banovine koji je izdvojen iz njenog sastava i pritom uspješno privatiziran. U drugoj tvrtki, Ciglana Blatuša d.o.o., zaposleno je 65 radnika (2005.). U međuvremenu su u Općini Topusko osnovane dvije poduzetničke zone predviđene za industrijske djelatnosti, no u njima još uvijek nema poduzetnika.

U Hrvatskoj Dubici nije bilo tvrtki u prerađivačkoj industriji 2005. godine, ali je u zapuštenom objektu sisačke željezare u međuvremenu osnovana poduzetnička zona (zasad bez aktivnih poduzetnika). U ostalim općinama istraživanog područja nema značajnije industrije.

¹¹ Izvješće o obavljenoj reviziji pretvorbe i privatizacije: Velebit, Karlovac (2003.) (online). Dostupno na: <http://www.revizija.hr/izvjesca/2007/revizije-pretvorbe-i-privatizacije/815-velebit-karlovac.pdf> (29. lipnja 2011.)

3. ZAKLJUČAK

Razina dosegnute gospodarske i industrijske razvijenosti Banovine odraz je nepovoljnih povijesnih zbivanja i graničnog položaja kraja, prometne izoliranosti, zakašnjele industrijalizacije, a u novije vrijeme i devastacija u posljednjem ratu i neprimjerene tranzicije. Proces tehnološkog zastarijevanja i ratna uništavanja mnoge su pogone učinili posve nekorisnima.

U Banovini je sjedište tek svake pete industrijske tvrtke registrirane u Sisačko-moslavačkoj županiji (2005.), unatoč činjenici da je prerađivačka industrija prema broju aktivnih tvrtki druga djelatnost u Banovini, odmah iza trgovine. Nasuprot značajnim industrijskim središtima u sjevernom dijelu županije, u Banovini prevladavaju male tvrtke, pretežito na razini obiteljskog poduzetništva. U skladu s tim, i prosječan je broj zaposlenih u industrijskoj tvrtki Banovine manji nego u Sisačko-moslavačkoj županiji. Ipak, prosječna industrijska tvrtka zapošljava više radnika od prosječne neindustrijske tvrtke banijske regije.

Iz dosadašnjeg je razvoja naslijeđena laka, potrošačka industrija, zasnovana na jeftinim lokalnim sirovinama ili jeftinoj radnoj snazi. Prema broju registriranih tvrtki drvna je industrija najzastupljenija grana prerađivačke industrije, dok je prema broju zaposlenih vodeća uloga prehrambene industrije. U toj je djelatnosti registrirana najveća tvrtka, mesna industrija Gavrilović d.o.o., koja je desetljećima okosnica gospodarskog razvoja ovog kraja. Neke grane prerađivačke industrije, poput kemijske i elektronske industrije, na ovom su prostoru posve izostale.

Prerađivačka industrija koncentrirana je u Petrinji, Glini i Hrvatskoj Kostajnici, dok tzv. nove općine, ali i neki stari općinski centri (Dvor, Gvozd), nemaju značajnije industrije.

Iz procesa ekonomskog restrukturiranja, na temeljima bivših industrijskih pogona neprilagođenih današnjim prilikama, treba proizaći nova struktura industrije s manjim, fleksibilnijim i tehnološki moderniziranim postrojenjima. Osnivanje poduzetničkih zona proizvodne namjene (često u objektima ugašenih proizvodnih kapaciteta), kojima se nastoji potaknuti razvoj prerađivačke djelatnosti, tek je u začetcima, tj. malo je onih aktivnih. Budući da je od završetka rata obnovljen tek manji dio gospodarskih objekata, a novoosnovanih je malo, država bi većim angažmanom i na druge načine trebala poticati aktiviranje neiskorištenih kapaciteta, te osnivanje novih.

LITERATURA

Bogunović, A., *Regionalni razvoj socijalističke Jugoslavije i Hrvatske*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1985.

Braičić, Z., Stiperski, Z., Njegač, D., Utjecaj gospodarske tranzicije i rata na promjene u prostornoj slici zaposlenosti Sisačke regije, *Hrvatski geografski glasnik*, 71 (1), 103.-125., 2009.

Čavrak, V., Povijesna retrospektiva gospodarskog razvitka Županije Sisačko-moslavačke – pouke za sadašnjost i budućnost, u: Rocco, F. (ur.), *Razvojna strategija i marketing grada i županije*, CROMAR, Zagreb, 2002.

Čavrak, V., Procjena kapaciteta razvitka područja posebne državne skrbi, *Ekonomski pregled*, 55 (5-6), 412.-435., 2004.

Čavrak, V., Aktualno stanje poduzetništva u Petrinji, *Petrinjski zbornik*, 7-8, 105.-113., 2005.

Ilić, M., Orešić, D., Neki razvojni problemi Banije i sjevernog Korduna, u: Pejnović, D. (ur.), *Drugi hrvatski geografski kongres*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 2000.

Informacija o osnovnim financijskim rezultatima poduzetnika, FINA, 2000.

Informacija o osnovnim financijskim rezultatima poduzetnika, FINA, 2005.

Izješće o obavljenoj reviziji pretvorbe i privatizacije: Una, Tvornica obuće Kostajnica, Karlovac (2004.) (online). Dostupno na: <http://www.revizija.hr/izvjesca/2007/revizije-pretvorbe-i-privatizacije/797-una-tvornica-obuce-kostajnica-kostajnica.pdf> (23. lipnja 2011.)

Izješće o obavljenoj reviziji pretvorbe i privatizacije: Velebit, Karlovac (2003.) (online). Dostupno na: <http://www.revizija.hr/izvjesca/2007/revizije-pretvorbe-i-privatizacije/815-velebit-karlovac.pdf> (29. lipnja 2011.)

Izveštaj o poslovanju složenog poduzeća Gavrilović za 1990. godinu, Petrinja, 1991.

Matas, M., Banovina: demografski razvoj i problemi nerazvijenog dijela Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik*, 66 (2), 47.-68., 2004.

Plan razvoja poduzetničkih zona na području Sisačko-moslavačke županije za razdoblje 2010.-2014. godine (online). Dostupno na: <http://www.smz.hr/site/images/stories/gospodarstvo/podzone.pdf> (15. lipnja 2011.)

Popis stanovništva 2011. – Prvi rezultati, DZS, Zagreb (online). Dostupno na: <http://www.dzs.hr/> (2. rujna 2011.)

Strateški plan gospodarskog razvoja Grada Gline, Grad Glina, Glina, 2006.

Šegota, B., *Koncepcija društveno-ekonomskog razvoja Banije*, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 1972.

Škrtić, M., Mikić, M., Gospodarski značaj hrvatskog poduzetništva – šanse i zamke, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 4, 191.-204., 2006.

Valentić, M., *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849.-1881.*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.

Zakon o područjima posebne državne skrbi, Narodne novine 26/03.

Završno izvješće o ratnim štetama, Sisačko-moslavačka županija, Županijska komora za popis i procjenu ratnih šteta, Sisak, 1999.

Zdenko Braičić, Ph. D.

Senior teaching assistant
Department of Teacher Education Studies
Faculty of Teacher Education
University of Zagreb
E-mail: zbraicic@vusp.hr

**INDUSTRIAL COMPANIES IN THE SPATIAL-ECONOMIC
STRUCTURE OF BANOVINA/BANIJA*****Abstract***

This paper contains the outline of companies in processing industry in the spatial-economic structure of Banovina (Banija), a traditionally underdeveloped region in the southern part of Sisak and Moslavina County. The emphasis is on the spacing and branch structure of the industry, the size of the company and the number of employees. The comparison with the industrial structure of the northern, more developed part of the county (Sisačka Posavina, Moslavina) has also been done. The conclusion is that in Banovina the industry is centred in particular old district centres (Petrinja, Glina, Hrvatska Kostajnica), and also that branches based on cheap owned raw material (wood-processing, food-processing industry) dominate in the area. Although small firms, very often on the level of small family businesses, dominate in the space structure, almost half of the number of the industrial workers are employed in one big company (Gavrilović ltd.). At the end of the paper there is a short review of the important industrial capacities in particular administrative towns and districts.

***Key words:* Banovina, processing industry, branch structure of the industry, the size of firms, industrial employment**

***JEL classification:* L60, O14**

